

УДК 639.112 (477)

Сачук Р.М., к.вет.н., завідувач науково-дослідного відділу продуктивності у галузях с.г. (sachuk.08@mail.ru) ©*Рівненський науково-дослідний центр продуктивності АПК***ДОБРОБУТ ХУТРОВИХ ЗВІРІВ І КРОЛІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

Викладено статистичні дані щодо сучасного стану галузі звірівництва та кролівництва. Запропоновано критерії при формуванні добробутного принципу "П'ять свобод" для хутрових звірів і кролів.

Ключові слова: кролі, хутрові звірі, добробут.

Вступ. З 1999 року умови утримання та забою хутрових звірів і кролів на фермах Європи регламентуються Рекомендаціями Постійної комісії міністрів сільського господарства Європи з дотримання Європейської конвенції захисту тварин, яких розводять на фермах. Практично у всіх країнах Європи вже закінчилася розробка національних правил розведення хутрових звірів і кролів, метою яких є їх наближення до вимог Постійної комісії міністрів сільського господарства Європи щодо технології виробництва продукції хутрового звірівництва та кролівництва. Наприклад, Росія завершила розробку Рекомендацій з удосконалення утримання і розведення кліткових хутрових звірів у 2006 році, а Італія, котра є одним з найбільших виробників м'яса кролів у світі (180 тис. тонн), – у 2003 році [1-4].

У сучасних умовах розвитку суспільства та на виконання загального державного курсу України щодо входження до Євросоюзу і адаптації законодавства нашої країни до вимог Європейського Союзу, відповідна робота була проведена і в нашій країні. З метою розвитку галузі звірівництва, кролівництва та збільшення асортименту і обсягів виробництва м'яса та хутрової сировини, що потребує заходів захисту хутрових тварин, які утримуються в умовах промислового вирощування кроле- та звіроферм, відповідно до Законів України "Про племінну справу у тваринництві", "Про захист тварин від жорстокого поводження", "Рекомендації стосовно хутрових тварин", схваленої постійним комітетом Європейської конвенції з захисту тварин, що утримуються з метою вирощування, в червні 2008 року Міністерством аграрної політики України були прийняті Методичні рекомендації з утримання хутрових тварин [2, 3, 5].

У вказаних Методичних рекомендаціях відзначається, що удосконалення існуючих та розроблення нових технологій виробництва та систем утримання для забезпечення потреб хутрових звірів, кролів є актуальною проблемою і вимагає проведення подальших наукових досліджень та доопрацювання відповідних положень Рекомендацій відповідно до новітніх наукових даних. Тому, вирішення таких завдань неможливе без використання принципів добробуту тварин.

Мета досліджень полягає в аналізі статистичної звітності та узагальненні літературних даних і результатів проведених досліджень щодо формування добробутного принципу "П'ять свобод" для хутрових звірів і кролів.

Матеріали і методи досліджень. Матеріалом для досліджень були статистичні дані щодо поголів'я хутрових звірів і кролів у динаміці 2011 та 2012 років. Також в основу даної статті були покладені дослідження, проведені на племінних кролематках і їх приплодах породи білий велетень у період 2009-2012 років та хутрових звірах у 2012 та 2013 роках. У процесі дослідження було використано санітарно-статистичні методи дослідження.

Результати досліджень. В Україні більшість звірогосподарств зосереджена у Степовій зоні, а переважна частина поголів'я – у Лісостеповій, зокрема у Харківській та Черкаській областях. Кролівництво найбільш розвинене у Черкаській, Київській та Закарпатській областях. У табл. 1 наведено сучасний стан галузі звірівництва та кролівництва у сільськогосподарських підприємствах України, які займаються вирощуванням норки, лисиці, песця, нутрії та кролів.

Таблиця 1

Сучасний стан галузі звірівництва та кролівництва*

Вид звіря									
Норка		Лисиця**		Песець**		Нутрія**		Кролі	
2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
268,5	240,8	2218	2459	697	506	6342	4106	124,4	133,3

Примітка: * поголів'я звірів та кролів (тис. гол.) подано станом на 1 січня 2012/2013 р. у с.-г. підприємствах [6];

** поголів'я звірів подано у головах.

На 1 січня 2013 року на сільськогосподарських підприємствах 10 областей утримувалося 240,8 тис. гол. норки, що на 27,7 тис. гол. (0,3%) менше проти 1 січня 2012 року.

Найбільше поголів'я в Черкаській (149,9 тис. гол.), Київській (30,4 тис.), Харківській (25,1 тис.), Полтавській (11,2 тис.), Львівській (9,9 тис.), Донецькій (7,8 тис.) та Луганській (6,4 тис. гол.) областях.

Поголів'я лисиці на сільськогосподарських підприємствах на початок 2013 року становило 2459 гол., що на 241 гол. (10,9%) більше порівняно з 1 січнем 2012 року. Поголів'я лисиці зосереджено в шести областях, зокрема в Львівській (1023 гол.), Харківській (610 гол.), Рівненській (550 гол.), Дніпропетровській (145 гол.), Черкаській (101 гол.) та Вінницькій (30 гол.).

Поголів'я песця на сільськогосподарських підприємствах зменшилось порівняно з 2011 роком на 191 гол. (27,4%) і становить 506 гол. Його утримують чотири області, а саме Рівненська (390 гол.), Черкаська (65 гол.), Харківська (27 гол.) та Вінницька (24 гол.).

Порівняно з 2011 роком на сільськогосподарських підприємствах зменшилося поголів'я нутрії на 2236 гол. (35,3%) і становило 4106 гол. В основному поголів'я нутрії зосереджено в Полтавській (1105 гол.) та Запорізькій (1000 гол.) областях.

Найбільше поголів'я кролів зосереджено в Черкаській області 41,6 тис. гол. (31,2%), що на 5,3% більше порівняно з 1 січнем 2012 року. Кролів також вирощують в Київській (31,9 тис. гол.), Закарпатській (24,5 тис. гол.), Дніпропетровській (8,1 тис. гол.), Львівській (5,9 тис. гол.) та інших областях.

Складна ситуація в галузі звірівництва та кролівництва спонукала нас до розробки критеріїв оцінки добробуту хутрових звірів і кролів, які можуть бути включені до мандату СОТ для розробки й поширення стандартів здоров'я тварин задля безпеки міжнародної торгівлі ними і їхніми продуктами. Загально прийнятими положеннями даного підходу є вимоги добробуту. Тварина повинна задовольняти свої потреби, які можуть бути забезпечені дотриманням принципу п'яти свобод.

Забезпечення свободи від спраги, голоду та незбалансованої (недостатньої) годівлі хутрових звірів і кролів полягає у вільному доступі до свіжої води та корму для підтримання здоров'я та життєвих сил. В практиці хутрового звірівництва потрібно організувати годівлю звірів у відповідності з колювання обміну речовин – підвищення вгодованості восени і зниження живої маси взимку, що має важливе значення для забезпечення нормального відтворення. Важливою біологічною особливістю хутрових звірів є притаманна їм висока інтенсивність росту в перший місяць життя, що при нормованій годівлі також має бути враховано. При годівлі звірів кормами тваринного походження, наприклад, лялечками тутового шовкопряда, сиром, м'ясо-кістковим, рибним борошном та іншими заміниками сирого м'яса, кількість повноцінних м'ясних кормів (м'язове м'ясо, лівер, кров) для дорослих лисиць і песців повинна становити (не менше, %): у період спокою – 30, при підготовці до гону – 40, під час гону й вагітності – 50, у період лактації – 60. Дорослим норкам згодують сирого м'яса не менше 50% кормів у період спокою, 70% - в інші періоди. Що стосується кролів, то вони повинні мати цілодобовий доступ до якісних кормів та води (за винятком сукрільних кролематок, яким після відсадження молодняка протягом 4-5 діб потрібно знижувати добовий раціон гранульованого комбікорму на 40-50%).

Свобода від страху та стресу. Технологічні процеси на фермах з вирощування хутрових звірів і кролів повинні зводити до мінімуму втручання людського чинника; відсутні різкі сторонні шуми; наявний постійний релаксуючий музичний супровід протягом всього життя тварин. Для проведення парувань самку слід переміщати до самця у спеціальних кошиках. До обслуговування тварин мають допускатися люди без шкідливих звичок, які пройшли ретельний медичний огляд. Свобода від дискомфорту забезпечується належними умовами навколишнього середовища, включаючи приміщення, та зручного місця для відпочинку. Хутрові звірі та кролі, перебуваючи в клітках, завжди дихають свіжим повітрям. З іншого боку, утримання в закритих приміщеннях на суцільних підлогах призводить до суттєвих змін поведінки тварини, що є свідченням підвищеного рівня дискомфорту.

Свобода від фізичного та температурного дискомфорту. У даному питанні необхідно зупинитися на забезпеченні звірям належних умов навколишнього середовища, включаючи шеди та міні-ферми, і зручного місця для відпочинку. Дослідженнями встановлено, що найкраще звірі та кролі

почуваються при наступних параметрах: 1) температура повітря – +14–16°C; 2) відносна вологість повітря – 60-75%; 3) швидкість руху повітря – не перевищує 0,3 м/сек.; 4) концентрація аміаку в повітрі кліток – не більше 10 мг/м³; 5) вуглекислого газу – 10 мг/м³; 6) сірководню – 0,001 мг/м³. Мікробна забрудненість не повинна перевищувати 10 тисяч мікробних клітин на 1 м³ дослідної поверхні.

Свобода від болю, травм і хвороб. Реалізація даної ієрархії потреб забезпечується шляхом профілактики або швидкої діагностики та цілеспрямованої превентивної терапії хвороб хутрових звірів і кролів.

Забій тварин здійснюється лише: 1) за рішенням лікаря ветеринарної медицини (він контролює їх стан здоров'я і слідкує за тим, щоб інфікованих тварин забивали першими); 2) з мінімальним фізичним та психічним стражданням; 3) у спеціально облаштованих приміщеннях; 4) за умовою втрати твариною свідомості. Торгівля хутром з тих видів тварин, що знаходяться під загрозою зникнення суворо заборонена. Торгівля хутром повинна здійснюватися відповідно до вимог світових хутрових аукціонів. 1. Копенгагенський хутровий аукціон – найбільший аукціон Європи, що спеціалізується на продажу норки. Об'єднаний з аукціоном Осло, що реалізує норвезьку лисицю і песця. 2. Фінський хутровий центр. Основний товар – песець і лисиця, норка, що поставляються з Фінляндії, Нідерландів та інших скандинавських країн. 3. Північноамериканські хутрові аукціони. Головна відмінність від європейських аукціонів – товар кожної ферми продається окремо. 4. Сітлський хутровий аукціон. Товар кожної ферми продається окремо. 5. Союзпушнина, Санкт-Петербург. Міжнародний Хутровий Аукціон пропонує норку, песця, лисицю, каракуля, соболя. 6. Хутровий аукціон у Норт-Бей. Реалізуються такі екзотичні види хутра, як фішер, койот, скунс і опосум.

Під час використання звірів у наукових дослідженнях необхідно дотримуватися правил біоетики: гуманне ставлення, мінімізація стресу і болю. Для профілактики та лікування захворювань хутрових звірів і кролів до препаратів висуваються наступні вимоги: 1) сприяння повному звільненню хворих тварин від усіх видів збудників захворювань; 2) нетоксичність; 3) наявність сертифікатів; 4) відсутність сторонніх властивостей (запах, смак, консистенція).

Свобода прояву нормальної поведінки. Для хутрових звірів і кролів характерна активна поведінка, нормальний апетит. Їм повинен бути забезпечений достатній технологічний простір, що відповідає мінімальним гігієнічним нормативам та належні умови для стосунків з іншими тваринами свого виду.

Висновки. Аналіз статистичної звітності щодо сучасного стану хутрового звірівництва та кролівництва, узагальнення літературних даних і результатів проведених досліджень щодо формування і дотримання добробутного принципу "П'ять свобод" показують, що напрацювання дорадчих і законодавчих норм щодо визначення та забезпечення мінімального рівня добробуту тварин сприятиме збереженню добрих традицій та престижу галузей, зменшенню рівня захворюваності тварин, підтриманню оптимального рівня їх продуктивності й забезпеченню якості та безпеки продукції тваринництва.

Література

1. Рекомендации по совершенствованию содержания и разведения клеточных пушных зверей России / Н. А. Балакирев, Б. М. Житкова, Н. К. Шульгина и др. – М.: ГНУ НИИПЗК, ГНУ ВНИИЩХЗ, 2006. – 23 с.
2. Свириденко К. О. Підвищення ефективності виробництва продукції нутривництва / К. О. Свириденко // Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. – Х., 2009. – Вип. № 14. – С. 313-319.
3. Colin M. Rabbit production in East European countries / M. Colin // Word Rabbit Sci, 2004. – Vol.1. – Issue.1. – P. 37-52.32. Council directive 98/58/EC of July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int>.
4. Maertens L. Recent advances in rabbit sciences / L. Maertens, P. Coudert. – Melle, Nouzilly, 2006. – 309 p.
5. Про затвердження методичних рекомендацій з утримання хутрових тварин: наказ Міністерства аграрної політики України від 20.06.2008 р. № 379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nau.ua>.
6. Тваринництво України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Власенко. – Київ, 2013. – 212 с.
7. Загальна ветеринарна профілактика / М. В. Демчук, О. В. Козенко, О. Г. Богачик та ін. – Львів: СПОЛОМ, 2012. – 357 с.
8. Сачук Р. М. Рекомендації щодо ветеринарної профілактики у племінній фермі з вирощування кролів (на основі концепції "П'ять свобод") / Р. М. Сачук, М. В. Демчук, Л. П. Камінська. – Рівне, 2012. – 55 с.
9. Козій В. І. Добробут тварин як основа превентивної ветеринарної медицини / В. І. Козій, Н. В. Козій // Науковий вісник ветеринарної медицини : збірник наук. праць. – Біла Церква, 2011. – Вип. 8 (87). – С. 65-68.
10. Козій В. І. Добробут тварин: позиція міжнародних організацій / В. І. Козій // Здоров'я тварин і ліки. – 2012. – №2 (123). – С. 22-23; №3 (124). – С. 24; №4 (125). – С. 10-11.

Summary

R.M. Sachuk

WELFARE FUR ANIMALS AND RABBITS: CURRENT STATUS AND FUTURE DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article presents statistics on the current state of the field of farming and rabbit breeding. The criteria in the formation welfare principle of "Five Freedoms" for fur animals and rabbits.

Key words: rabbits, fur-bearing animals, welfare principles.

Рецензент – д.с.-г.н., професор Козенко О.В.